บทที่ 4
ผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในรูปแบบเชิงสำรวจและพรรณนา โดยมุ่งศึกษารูปแบบการจัดการของเสียจากฟาร์มโคนมบริเวณลำน้ำแม่ออน อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้เลี้ยงโคนมในเขตอำเภอสันกำแพง ที่มีการเลี้ยงโคนมอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่ออนทุกฟาร์ม จำนวน 35 ฟาร์ม และประชาชนที่อาศัยสองฝั่งลำน้ำแม่ออน จำนวน 69 ราย ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากสำนักงานปศุสัตว์ อำเภอสันกำแพง การใช้แบบสอบถามจากผู้เลี้ยงโคนม และประชาชนที่อาศัยสองฝั่งลำน้ำแม่ออน ซึ่งผลการศึกษาได้นำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยายดังนี้

4.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนพื้นที่ศึกษา
- 4.1.1 ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน
- 4.1.2 ข้อมูลทั่วไปของลำน้ำแม่ออน
- 4.1.3 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมและประชาชนที่อาศัยรอบฟาร์มโคนม
- 4.1.4 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนมของกลุ่มตัวอย่าง

4.2 รูปแบบการจัดการของเสียของฟาร์มโคนม
- 4.2.1 ลักษณะทั่วไป ขนาด และสถานที่ตั้งของฟาร์มโคนม
- 4.2.2 ลักษณะการจัดการของเสียของฟาร์มโคนม
- 4.2.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการของเสียจากฟาร์มโคนม

4.3 ผลกระทบจากการเลี้ยงโคนมต่อสิ่งแวดล้อม
- 4.3.1 ปัญหาและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากฟาร์มโคนม
- 4.3.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการเลี้ยงโคนมต่อสิ่งแวดล้อม
- 4.3.3 ผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำ

4.4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากฟาร์มโคนมต่อสิ่งแวดล้อม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

4.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนพื้นที่ศึกษา

กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นเกษตรกรที่มีฟาร์มโคนมในอำเภอสันกำแพงที่อยู่ ติดสองฝั่งลำน้ำแม่ออน จำนวน 35 ฟาร์ม จากการสำรวจพบว่าจำนวนโคนมที่เลี้ยงในฟาร์มมากที่สุด 51 ตัวและน้อยที่สุด 3 ตัว เกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพในการเลี้ยงโคนม เป็นการเลี้ยงโดยใช้แรงงานในครอบครัว ซึ่งมีสมาชิกในครอบครัว 3 ถึง 5 คน และเป็นสมาชิกสหกรณ์โคนม มีประสบการณ์ในการเลี้ยงโคนมมาแล้วมากกว่า 10 ปี เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา รายได้จากการเลี้ยงโคนมค่อนข้างต่ำจึงประกอบอาชีพอย่างอื่นเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

4.1.1 ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน

ลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของพื้นที่อำเภอสันกำแพงมีดังนี้

1) สภาพทางภูมิศาสตร์

อำเภอสันกำแพงอยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ ไปทางทิศตะวันออก ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 1106 (สายเชียงใหม่ - สันกำแพง) ระยะทางประมาณ 13 กิโลเมตร

เนื้อที่ อำเภอสันกำแพง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 217.51 ตารางกิโลเมตร (ไม่รวมพื้นที่ป่าสงวน)

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลบ้านสหกรณ์ ตำบลออนกลาง ตำบลทาเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน และอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอเมือง และอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

2) ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอสันกำแพง เป็นที่ราบและพื้นที่ภูเขา

พื้นที่ราบ อยู่ทางทิศตะวันตก และกลางของอำเภอ เป็นที่ตั้งของพื้นที่อยู่อาศัยของประชาชนอำเภอสันกำแพง ทั้ง 10 ตำบล ตามเขตลุ่มน้ำแม่ออน และลุ่มน้ำแม่ปูคา

พื้นที่ภูเขา อยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอขนานไปตามแนวทิศเหนือ-ใต้ ซึ่งทิวเขาส่วนใหญ่เป็นเส้นแบ่งเขตการปกครองระหว่างอำเภอ และเขตจังหวัด

3) ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอสันกำแพง มีลักษณะอากาศแบบมรสุมเขตร้อน โดยได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จึงทำให้ช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน มีฝนตกชุก และช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ มีอากาศหนาวเย็น โดยในเดือนมกราคมมีอุณหภูมิประมาณ 9.9 องศาเซลเซียส และในเดือนเมษายน มีอุณหภูมิประมาณ 39.6 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ต่ำสุด 19.0 มีปริมาณน้ำฝนสูงสุดในเดือนกันยายน 143.0 มิลลิเมตร

4) การปกครอง

อำเภอสันกำแพงแบ่งเขตการปกครองตาม พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2475 ออกเป็น 10 ตำบล 99 หมู่บ้าน ดังนี้

ตำบลสันกำแพง	14	หมู่บ้าน	อยู่ในเขตเทศบาลสันกำแพง 6 หมู่บ้าน
ตำบลทรายมูล	7	หมู่บ้าน	อยู่ในเขตเทศบาลตำบลสันกำแพงทั้งตำบล
ตำบลแช่ช้าง	9	หมู่บ้าน	อยู่ในเขตเทศบาลสันกำแพง 2 หมู่บ้าน
ตำบลต้นเปา	10	หมู่บ้าน	อยู่ในเขตเทศบาลตำบลต้นเปาทั้งตำบล
ตำบลสันกลาง	7	หมู่บ้าน	
ตำบลแม่ปูคา	9	หมู่บ้าน	
ตำบลร้องวัวแดง	11	หมู่บ้าน	
ตำบลบวกค้าง	13	หมู่บ้าน	
ตำบลห้วยทราย	8	หมู่บ้าน	
ตำบลออนใต้	11	หมู่บ้าน	

ประชากร มีประชากรรวมทั้งสิ้น 73,245 คน แยกเป็นชาย 35,398 คน หญิง 37,847 คน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 337 คน / ตารางกิโลเมตร

5) การเมืองการปกครอง

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นเทศบาลจำนวน 2 แห่ง คือ เทศบาลตำบลสันกำแพง และเทศบาลตำบลต้นเปา เป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน 8 แห่ง คือ

1. องค์การบริหารส่วนตำบลสันกำแพง 2. องค์การบริหารส่วนตำบลสันกลาง
3. องค์การบริหารส่วนตำบลร้องวัวแดง 4. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ปูคา
5. องค์การบริหารส่วนตำบลบวกค้าง 6. องค์การบริหารส่วนตำบลออนใต้
7. องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย 8. องค์การบริหารส่วนตำบลแช่ช้าง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

6) วัฒนธรรม

อำเภอสันกำแพง มีวัฒนธรรมประเพณีแบบล้านนา เช่น การแต่งกาย ภาษา ประเพณีรดน้ำดำหัว ทานสลากภัตร ปอยหลวง เป็นต้น ศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญที่มีชื่อเสียงของอำเภอ ได้แก่ งานหัตถกรรมบ้านบ่อสร้าง หมู่ที่ 3 ตำบลต้นเปา งานหัตถกรรมกระดาษสาบ้านต้นเปา หมู่ 1 ต. ต้นเปา อำเภอสันกำแพง เป็นแหล่งผลิตงานหัตถกรรม เช่น การทำร่ม ทำพัด การแกะสลัก เครื่องเขิน เครื่องเงิน การทอผ้าไหมและผ้าฝ้าย นอกจากนี้มีแหล่งวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สำคัญ ได้แก่ วัดเชียงแสน วัดป่าตึง วัดบวกค้าง เป็นต้น

7) สภาพทางเศรษฐกิจ และการพาณิชย์

ธนาคารพาณิชย์ จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ธนาคารกรุงไทย กรุงศรีอยุธยา กรุงเทพ กสิกรไทย ออมสิน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

มีสหกรณ์ จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ สหกรณ์การเกษตรสันกำแพงจำกัด สหกรณ์โคนมป่าตึงห้วยหม้อจำกัด สหกรณ์ออมทรัพย์เครดิตยูเนี่ยนริมออน จำกัด สหกรณ์ร่มผลิตไม้บ่อสร้าง จำกัด และสหกรณ์ออมทรัพย์ เจ แอนด์ ที ชินวัตร จำกัด

8) รายได้และอาชีพ

รายได้ ผลผลิตและรายได้ของประชากรอำเภอสันกำแพง มีรายได้เฉลี่ยคนละ 20,000 บาท/ปี

อาชีพ การเกษตร ประชาชนร้อยละ 80 มีอาชีพทางการเกษตร มีเนื้อที่ทางการเกษตรประมาณ ร้อยละ 30 ของเนื้อที่อำเภอ

การเพาะปลูก พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ข้าว ยาสูบ ถั่วลิสง ลำไย มะม่วง พริก กล้วยน้ำว้า พืชผัก ยาสูบ เป็นต้น

การเลี้ยงสัตว์ สัตว์เลี้ยงที่สำคัญของอำเภอสันกำแพง ได้แก่ โคนม โคเนื้อ สุกร ไก่ไข่ แพะนม เป็นต้น

การประมง มีอ่างเก็บน้ำจำนวน 8 แห่ง ได้ปล่อยพันธุ์ปลานิล ปลาไน ปลายี่สก ปลาตะเพียน ปลาจีน และการเลี้ยงปลาทับทิมในกระชัง จำนวนประมาณ 8 แสนตัว

การอุตสาหกรรม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- อุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่นการทำร่ม แกะสลักไม้ เครื่องเงิน ตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

- อุตสาหกรรมอื่น ๆ โรงบ่มใบยา โรงสีข้าว โรงโม่กระเทาะเปลือกถั่ว ทำซีเมนต์บล๊อก และทำยาแผนโบราณ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

9) แหล่งน้ำ

มีแหล่งน้ำที่สำคัญ จำนวน 3 สาย คือ

1. ลำน้ำแม่กวง ต้นกำเนิดจากยอดเขาในเขตอำเภอดอยสะเก็ด จัดอยู่ในลำดับน้ำที่ไหลผ่านอำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันทราย อำเภอสันกำแพง และอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งลำน้ำนี้เป็นเส้นแบ่งเขตการปกครองของอำเภอสันกำแพงกับอำเภอสารภี ความยาวประมาณ 28 กิโลเมตร

2. ลำน้ำแม่ออน ต้นกำเนิดจากยอดเขาในเขตอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และกิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ไหลผ่านกิ่งอำเภอแม่ออน อำเภอสันกำแพง และไหลลงสู่ลำน้ำแม่กวงที่อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ความยาวประมาณ 25 กิโลเมตร

3. ลำน้ำแม่ปูคา ต้นกำเนิดจากอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ไหลผ่านอำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันกำแพง และไหลลงสู่ลำน้ำแม่ออนที่อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ความยาวประมาณ 21 กิโลเมตร

อ่างเก็บน้ำ มีจำนวน 5 แห่ง ดังนี้

1. อ่างเก็บน้ำห้วยแม่พริก หมู่ 1 ตำบลห้วยทราย
2. อ่างเก็บน้ำห้วยลาน หมู่ 8 ตำบลออนใต้
3. อ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ หมู่ 8 ตำบลออนใต้
4. อ่างเก็บน้ำดอยโตน หมู่ 8 ตำบลออนใต้
5. อ่างเก็บน้ำแม่ผาแหน หมู่ 7,8 ตำบลออนใต้

ฝายน้ำล้น มีจำนวน 2 แห่ง ดังนี้

1. ฝายเหมืองเปา ตำบลร้องวัวแดง
2. ฝายต้นบง ตำบลสันกำแพง

4.1.2 ข้อมูลทั่วไปของลำน้ำแม่ออน

ลำน้ำแม่ออนต้นกำเนิดมาจากยอดเขาในเขตอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และกิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีเขื่อนห้วยแม่ออน ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 97 หมู่ที่ 2 ตำบลออนเหนือ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เก็บกักน้ำบางส่วนไว้เหนือเขื่อนและปล่อยน้ำบางส่วนให้ไหลผ่านกิ่งอำเภอแม่ออน เข้าสู่อำเภอสันกำแพงที่ตำบลแช่ช้าง หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 7 หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 9 ไปบรรจบกับลำน้ำแม่ปูคา ที่ตำบลสันกำแพงหมู่ที่ 12 และไหลลงสู่แม่น้ำแม่กวง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ มีความยาวประมาณ 25 กิโลเมตร (ภาคผนวก ข)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

4.1.3 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมและประชาชนที่อาศัยรอบฟาร์มโคนม

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (n = 35)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	33	94.28
หญิง	2	5.72
อายุ		
ต่ำกว่า 40 ปี	12	34.29
40 – 50 ปี	15	42.86
มากกว่า 50 ปี	8	22.85
สถานภาพสมรส		
โสด	4	11.40
แต่งงานแล้ว	29	82.90
หย่าร้าง	1	2.90
ม่าย	1	2.90
การศึกษา		
ประถมศึกษาตอนต้น	19	54.30
ประถมศึกษาตอนปลาย	5	14.30
มัธยมศึกษาตอนต้น	6	17.10
มัธยมศึกษาตอนปลาย	3	8.60
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช. ปวส. ปวท.)	2	5.70
สถานภาพในสังคม		
ผู้นำกลุ่ม / องค์กร / ชุมชน	2	5.70
ผู้ใหญ่บ้าน / ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	5	14.30
สมาชิกสหกรณ์โคนม	21	60.00
อื่น ๆ	7	20.00

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (n=35)	ร้อยละ
อาชีพรอง		
เลี้ยงสัตว์อื่น ๆ	23	65.70
เพาะปลูก	12	34.30

ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนมากเป็นเพศชายมีอายุระหว่าง 40 ถึง 50 ปี และสมรสแล้ว ร้อยละ 82.90 การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 54.30 รองลงมามีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษาตอนปลาย และมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามลำดับ ส่วนน้อยที่สุด มีการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมกลุ่มตัวอย่างพบว่า เกษตรกรมีสถานภาพในสังคมส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสหกรณ์ ร้อยละ 60.00 นอกเหนือจากการเลี้ยงโคนมเกษตรกรยังมีอาชีพรองคือการเลี้ยงสัตว์ประเภทอื่น ๆ นอกเหนือจากการเลี้ยงโคนม ร้อยละ 65.70 และมีการเพาะปลูกพืชร้อยละ 34.30 (ตารางที่ 1)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างประชาชนผู้อาศัยรอบฟาร์มโคนม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (n = 69)	ร้อยละ
อายุ		
ต่ำกว่า 40 ปี	23	33.30
40 - 50 ปี	25	36.30
มากกว่า 50 ปี	21	30.40
เพศ		
ชาย	35	50.70
หญิง	34	49.30
สถานภาพสมรส		
โสด	11	15.90
แต่งงานแล้ว	48	69.60
แยกกันอยู่	1	1.40
หย่าร้าง	3	4.30
ม่าย	6	8.70
จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
น้อยกว่า 3 คน	7	10.10
3 - 5 คน	54	78.30
มากกว่า 5 คน	8	11.60
การศึกษาชั้นสูงสุด		
ประถมศึกษาปีที่ 4 หรือต่ำกว่า	23	33.30
ประถมศึกษาปีที่ 5 - ประถมศึกษาปีที่ 6	6	8.70
มัธยมศึกษาปีที่ 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 3	12	17.40
มัธยมศึกษาปีที่ 4 - มัธยมศึกษาปีที่ 6	10	14.50
ปวช. ปวท. หรือ ปวส.	6	8.70
ปริญญาตรี หรือสูงกว่า	12	17.40

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (n = 69)	ร้อยละ
สถานภาพในสังคม		
ผู้นำกลุ่ม / องค์กร / ชุมชน	9	13.00
ผู้ใหญ่บ้าน / ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	6	8.70
สมาชิก อบต.	1	1.40
สมาชิกสหกรณ์โคนม	8	11.60
อื่น ๆ	45	65.20
อาชีพหลัก		
รับราชการ	6	8.70
เกษตรกร	10	14.50
พนักงานบริษัท	9	13.50
รับจ้างทั่วไป	20	29.00
ธุรกิจส่วนตัว	7	10.00
อื่น ๆ	17	24.70

ข้อมูลทั่วไปของประชาชนกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่รอบฟาร์มโคนม เกี่ยวกับ อายุ เพศ สถานภาพสมรส และจำนวนสมาชิกในครอบครัว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 50.70 และแต่งงานแล้ว ร้อยละ 69.60 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 3 ถึง 5 คน ร้อยละ 78.30 ประชาชนกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่รอบฟาร์มโคนมส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หรือต่ำกว่า ร้อยละ 33.30 รองลงมาสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และปริญญาตรี ร้อยละ 17.40 มีสถานภาพในสังคมเป็นอย่างอื่นนอกเหนือจากที่ระบุไว้ ร้อยละ 65.20 นอกจากนั้น มีสถานภาพในสังคมเป็นผู้นำกลุ่มและเป็นสมาชิกสหกรณ์โคนม การประกอบอาชีพหลักส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 29.00 นอกจากนั้นประกอบอาชีพเกษตรกรและอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากที่ระบุไว้ (ตารางที่ 2)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนที่อาศัยอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่ออนกับฟาร์มโคนม

ข้อมูลเกี่ยวกับฟาร์มโคนม	จำนวน (n = 69)	ร้อยละ
ผลประโยชน์ที่ได้รับจากเจ้าของฟาร์ม		
มี	25	36.20
ไม่มี	44	63.80
การเข้าไปทำงานในฟาร์ม		
เข้าไปทำ	1	1.40
ไม่ได้เข้าไปทำ	68	98.60
แหล่งที่อยู่อาศัย		
- ห่างจากฟาร์ม		
ไม่เกิน 100 เมตร	30	43.50
101 - 500 เมตร	19	27.50
มากกว่า 500 เมตร	20	29.00
- ห่างจากแหล่งน้ำ		
ไม่เกิน 100 เมตร	55	79.70
101 - 500 เมตร	9	13.10
มากกว่า 500 เมตร	5	7.20

ประชาชนที่อาศัยอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่ออนได้รับผลประโยชน์หรือการช่วยเหลือจากเจ้าของฟาร์มโคนมค่อนข้างน้อย คิดเป็นร้อยละ 36.20 และไม่ได้เข้าไปทำงานในฟาร์ม ร้อยละ 98.60 ส่วนใหญ่ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับฟาร์มโคนมในระยะไม่เกิน 100 เมตร คิดเป็นร้อยละ 43.50 และอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำในระยะไม่เกิน 100 เมตร คิดเป็นร้อยละ 79.70 จะเห็นได้ว่าประชาชนที่อาศัยอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่ออนได้รับผลประโยชน์จากฟาร์มโคนมค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับผลกระทบที่เกิดจากการระบายน้ำเสียจากฟาร์มโคนมลงสู่ลำน้ำแม่ออน และได้รับผลกระทบเรื่องกลิ่นตลอดมา (ตารางที่ 3)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

4.1.4 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนมของกลุ่มตัวอย่าง

ฟาร์มโคนมที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ ฟาร์มที่ตั้งอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่ออนในส่วนที่ไหลผ่านอำเภอสันกำแพง จำนวน 35 ฟาร์ม โดยแบ่งประเภทของฟาร์มออกเป็น 2 ประเภท ตามจำนวนโคที่เลี้ยง คือ ฟาร์มขนาดเล็กที่มีโคนมไม่เกิน 20 ตัว จำนวน 20 ฟาร์ม และฟาร์มขนาดกลางที่มีโคนมตั้งแต่ 21 ถึง 100 ตัว จำนวน 15 ฟาร์ม ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนมของกลุ่มตัวอย่างดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ประสบการณ์และเหตุผลเกี่ยวกับอาชีพการเลี้ยงโคนมของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง

เหตุผลและอาชีพการเลี้ยงโคนม	จำนวน (n=35)	ร้อยละ
ประสบการณ์การเลี้ยงโคนม		
น้อยกว่า 3 ปี	3	8.60
3 - 5 ปี	2	5.70
6 - 10 ปี	6	17.10
มากกว่า 10 ปี	24	68.60
เหตุผลในการเลี้ยงโคนม (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)		
การทำพืชไร่ประสบปัญหา	3	8.57
เจ้าหน้าที่จากส่วนราชการแนะนำ	7	20.00
เพื่อนบ้านแนะนำ	8	22.85
มีความตั้งใจที่จะเลี้ยงอยู่แล้ว	27	77.14
อยากทดลอง	5	14.28
รายได้ดี สม่ำเสมอ	17	48.57
เป็นอาชีพที่มั่นคง	27	77.14
เป็นอาชีพที่ได้อยู่กับบ้าน	27	77.14
ได้รับการส่งเสริมการเลี้ยง	13	37.14
อาชีพการเลี้ยงโคนม		
เป็นอาชีพหลัก	33	94.29
เป็นอาชีพรอง	2	5.17

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีประสบการณ์จากการเลี้ยงโคนมเป็นเวลามากกว่า 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 68.60 ซึ่งถือว่ามีประสบการณ์ในการเลี้ยงโคนมมานาน รองลงมามีประสบการณ์การเลี้ยงโคนมต่ำกว่า 10 ปี เหตุผลในการเลี้ยงโคนมเนื่องจากมีความตั้งใจที่จะเลี้ยงอยู่แล้ว ร้อยละ 77.14 เพราะการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพที่มั่นคง ได้ทำงานอยู่กับบ้าน มีรายได้ดีสม่ำเสมอ และยังได้รับการส่งเสริมการเลี้ยงจากหน่วยงานทางราชการและเพื่อนบ้านให้คำแนะนำ เกษตรกรส่วนมากมีการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก ร้อยละ 94.29 (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 5 รายได้รายจ่ายจากการเลี้ยงโคนม และแหล่งเงินทุน ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม

รายได้ รายจ่าย แหล่งเงินทุน	**จำนวน (n = 35)**	**ร้อยละ**
รายได้จากการเลี้ยงโคนม		
ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน	21	60.00
10,001 – 50,000 บาทต่อเดือน	12	34.28
มากกว่า 50,000 บาทต่อเดือน	2	5.72
รายจ่ายจากการเลี้ยงโคนม		
ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน	12	34.29
10,001 – 50,000 บาทต่อเดือน	9	25.71
50,001 – 100,000 บาทต่อเดือน	8	22.86
มากกว่า 100,000 บาทต่อเดือน	6	17.14
แหล่งเงินทุน		
กู้ยืมจากสถาบันการเงิน	16	45.72
ญาติ	5	14.28
ไม่มี	8	22.86
อื่น ๆ	6	17.14

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ผลของการศึกษาในตารางที่ 5 เกี่ยวกับรายได้ รายจ่ายและแหล่งเงินทุนของเกษตรกร ผู้เลี้ยงโคนมกลุ่มตัวอย่างพบว่าเกษตรกรมีรายได้จากการเลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 60.00 รองลงมามีรายได้ 10,001 – 50,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 34.28 ส่วนรายจ่ายที่เกิดขึ้นจากการเลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน เนื่องจาก

ส่วนใหญ่เป็นฟาร์มโคนมขนาดเล็ก แสดงว่ารายได้และรายจ่ายมีค่าใกล้เคียงกัน เกษตรกรได้ใช้แหล่งเงินทุนจากสถาบันการเงินเป็นส่วนใหญ่ ร้อยละ 45.72 นอกจากนั้น แหล่งเงินทุนได้มาจากญาติและใช้ทุนส่วนตัวแต่เป็นจำนวนน้อย

ตารางที่ 6 การดำเนินการเลี้ยงโคนม ลักษณะคอกโค การเป็นสมาชิก หน่วยงานที่สนับสนุน

การดำเนินการเลี้ยงโคนม	**จำนวน (n = 35)**	**ร้อยละ**
จำนวนโคนมที่เลี้ยงในปัจจุบัน		
ไม่เกิน 20 ตัว (ขนาดเล็ก)	20	57.14
21 - 100 ตัว (ขนาดกลาง)	15	42.86
มากกว่า 100 ตัว (ขนาดใหญ่)	-	-
ลักษณะคอกโค		
ขนาดเล็กหรือเลี้ยงแบบพื้นบ้าน	7	20.00
แบบยืนโรงตลอดเวลา	27	77.10
คอกโคและปล่อยลาน	1	2.90
การเปลี่ยนแปลงจำนวนโคในอนาคต		
เพิ่มจำนวนขึ้น	21	60.00
ลดจำนวนลง	3	8.60
คงไว้เท่าเดิม	11	31.40
การเป็นสมาชิก		
สหกรณ์โคนม	26	74.28
กลุ่มเกษตรกร	1	2.86
กองทุนหมู่บ้าน	3	8.58
ไม่เป็นสมาชิก	5	14.28

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

การดำเนินกิจการฟาร์มโคนมของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีลักษณะการเลี้ยงโคนมเป็นคอกโคขนาดเล็กมีจำนวนโคไม่เกิน 20 ตัว ร้อยละ 57.14 ลักษณะของคอกโคส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงแบบยืนโรงตลอดเวลาร้อยละ 77.10 นอกจากนั้นมีการเลี้ยงแบบพื้นบ้านและปล่อยลาน เกษตรกรส่วนใหญ่มีความต้องการเพิ่มจำนวนโคให้มากขึ้น ร้อยละ 60.00

เนื่องจากรายได้น้อยและมีภาระหนี้สินกับสถาบันทางการเงินจึงต้องเพิ่มจำนวนโค เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกับสหกรณ์โคนมจึงไม่มีปัญหาในการหาตลาดรับซื้อน้ำนมดิบ เพราะสหกรณ์โคนมเป็นผู้รับซื้อน้ำนมดิบกับเกษตรกร (ตารางที่ 6)

4.2 รูปแบบการจัดการของเสียของฟาร์มโคนม

ผลจากการศึกษา พบว่า การจัดการของเสียจากฟาร์มโคนมสองฝั่งลำน้ำแม่ออน มีรูปแบบการจัดการแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1) ไม่มีการบำบัดน้ำเสีย โดยการระบายน้ำเสียจากคอกโคลงสู่ลำน้ำแม่ออนโดยตรง
2) มีบ่อกักเก็บน้ำเสีย โดยทำเป็นบ่อเกรอะให้น้ำเสียไหลผ่านบ่อตกตะกอนเป็นระยะ และให้ของเหลวส่วนที่ล้นบ่อสุดท้ายไหลลงสู่ลำน้ำ
3) มีบ่อบำบัดน้ำเสีย โดยปล่อยให้น้ำไหลลงในแปลงหญ้า หรือปล่อยให้ไหลลงบ่อหมักให้เกิดก๊าซ
4) มีบ่อก๊าซชีวภาพ โดยต่อท่อจากบ่อหมักก๊าซเข้าสู่ครัวเรือน

4.2.1 ลักษณะทั่วไป ขนาด และสถานที่ตั้งของฟาร์มโคนม

ฟาร์มโคนมที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือฟาร์มที่ตั้งอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่ออนในส่วนที่ไหลผ่านอำเภอสันกำแพง จำนวน 35 ฟาร์ม โดยสภาพทั่วไปของการเลี้ยงโคนมเป็นแบบยืนโรงตลอดเวลา ลักษณะของคอกโคแยกออกจากบ้านเรือน มีร่องระบายน้ำและมูลโค พื้นคอกโคเทลาดด้วยคอนกรีต หลังคามุงกระเบื้องและสังกะสี การจัดการของเสียที่เป็นของแข็ง ได้แก่ มูลโค ของเหลวที่เป็นมูลเหลว และน้ำเสียที่เกิดจากการอาบน้ำโค น้ำล้างคอกโค น้ำล้างภาชนะที่ใช้ในกิจกรรมการรีดนมโค ส่วนใหญ่มีการระบายน้ำเสียและของเสียลงสู่ลำน้ำโดยตรง โดยไม่มีการบำบัด หรือมีบ่อกักเก็บน้ำ สำหรับเกษตรกรที่มีบ่อกักเก็บน้ำเป็นบ่อขนาดเล็ก มีไว้สำหรับให้มูลโคตกตะกอน เมื่อน้ำไหลล้นบ่อตกตะกอนจะล้นออกสู่ลำน้ำสาธารณะ เกษตรกรส่วนน้อยมีบ่อก๊าซชีวภาพซึ่งเพียงพอสำหรับใช้ในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังมีน้ำเสียไหลล้นออกมาจากบ่อลงสู่ลำน้ำสาธารณะ นอกจากนี้มีการตากมูลโคไว้บริเวณฝั่งแม่น้ำ ซึ่งบางส่วนที่เป็นมูลเหลวไหลซึมลงดิน และบางส่วนไหลลงสู่ลำน้ำสาธารณะ ทำให้น้ำบริเวณนั้นมีตะกอนมาก น้ำมีสีดำคล้ำซึ่งเป็นสีของตะกอนใต้ผิวน้ำ สองฝั่งลำน้ำเต็มไปด้วยวัชพืช

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 7 สถานที่ตั้งของฟาร์มโคนม

ที่ตั้งของฟาร์มโคนม	จำนวน (n=35)	ร้อยละ
ฟาร์มโคนมห่างจากชุมชน		
ไม่เกิน 100 เมตร	21	60.00
101 - 500 เมตร	5	14.90
มากกว่า 500 เมตร	9	25.10
ฟาร์มโคนมอยู่ห่างจากแหล่งน้ำ		
ไม่เกิน 100 เมตร	30	85.71
101 - 500 เมตร	4	11.43
มากกว่า 500 เมตร	1	2.86

จากผลการสำรวจสถานที่ตั้งของฟาร์มโคนมในตารางที่ 7 พบว่าส่วนใหญ่ตั้งอยู่ห่างจาก ชุมชนในระยะไม่เกิน 100 เมตร ร้อยละ 60.00 และส่วนใหญ่อยู่ห่างจากแหล่งน้ำไม่เกิน 100 เมตร ร้อยละ 85.71 แสดงว่าฟาร์มโคนมส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในชุมชน และอยู่ใกล้ฝั่งลำน้ำเพื่อสะดวกในการใช้น้ำและเป็นที่ระบายน้ำลงสู่ลำน้ำสาธารณะ

4.2.2 ลักษณะการจัดการของเสียของฟาร์มโคนม

ผลจากการตอบแบบสอบถามของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม พบว่า การจัดการของเสียของฟาร์มโคนมจำนวน 35 ฟาร์ม แบ่งออกเป็น 4 แบบ คือ

รูปแบบที่ 1 แบบไม่มีการบำบัดน้ำเสีย

รูปแบบที่ 2 แบบบ่อกักเก็บน้ำเสีย

รูปแบบที่ 3 แบบบ่อบำบัดน้ำเสีย

รูปแบบที่ 4 แบบบ่อก๊าซชีวภาพ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 8 รูปแบบการจัดการของเสียของฟาร์มโคนมที่ตั้งอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่ออน จำนวน 35 ฟาร์ม

รูปแบบการจัดการของเสีย	จำนวน (n=35)	ร้อยละ
แบบไม่มีการบำบัดน้ำเสีย	9	25.70
แบบบ่อกักเก็บน้ำเสีย	9	25.70
แบบบ่อบำบัดน้ำเสีย	10	28.60
แบบบ่อก๊าซชีวภาพ	7	20.00

การจัดการของเสียของฟาร์มโคนมกลุ่มตัวอย่าง แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบดังแสดงในตารางที่ 8 พบว่า ฟาร์มโคนมที่มีบ่อบำบัดน้ำเสีย มีการระบายน้ำเสียลงในแปลงหญ้าที่ใช้เป็นอาหารเลี้ยงโค หรือใช้ผักตบชวาในบ่อบำบัดน้ำเสีย เนื่องจากผักตบชวาสามารถดูดสารพิษและกลิ่นจากน้ำเสีย จำนวน 10 ฟาร์ม คิดเป็นร้อยละ 28.60 ส่วนฟาร์มโคนมที่มีบ่อกักเก็บน้ำเสีย มีการทำบ่อตกตะกอน ให้น้ำเสียที่ไหลมาตามรางระบายน้ำไหลลงในบ่อตกตะกอน 3 บ่อ และน้ำที่ล้นจากบ่อที่ 3 ซึ่งเป็นน้ำเสียที่ไม่มีตะกอนไหลลงสู่ลำน้ำแม่ออน จำนวน 9 ฟาร์ม คิดเป็นร้อยละ 25.70 ซึ่งมีจำนวนเท่ากับฟาร์มโคนมที่ไม่มีการบำบัดน้ำเสีย ที่ระบายน้ำเสียลงสู่ลำน้ำโดยตรงตามรางระบายน้ำ หรือต่อท่อจากคอกโคไปสู่ลำน้ำโดยตรง มีจำนวน 9 ฟาร์ม คิดเป็นร้อยละ 25.70 และฟาร์มโคนมที่มีบ่อก๊าซชีวภาพ โดยการนำมูลโคให้ตกตะกอนในบ่อหมักให้เกิดก๊าซ และต่อท่อก๊าซใช้ในครัวเรือน จำนวน 7 ฟาร์ม คิดเป็นร้อยละ 20.00

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 9 การจัดการฟาร์มโคนมของกลุ่มตัวอย่าง (ค่าเฉลี่ย)

N = 35 (จำนวนตัวอย่าง)

การจัดการฟาร์มโคนม	รูปแบบการจัดการของเสีย ($\overline{X}$)				$\overline{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
	1 (9)	2 (9)	3 (10)	4 (7)			
1. ฟาร์มมีเครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำความสะอาดเพียงพอ	3.11	3.60	3.56	3.57	3.46	0.70	ปานกลาง
2. ปริมาณน้ำใช้ในฟาร์มมีเพียงพอในการทำความสะอาดตัวโคและคอกโค	4.02	4.00	4.00	3.86	3.97	0.75	มาก
3. จำนวนโคมีความเหมาะสมกับพื้นที่ในการเลี้ยงโค	4.30	3.00	2.89	3.29	3.37	0.91	ปานกลาง
4. มีการทำความสะอาดมูลโค เศษอาหาร ปัสสาวะด้วยน้ำแรงดันสูง	4.74	3.50	3.67	3.29	3.80	1.16	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.04**	**3.53**	**3.53**	**3.50**	**3.65**	**0.88**	**มาก**

หมายเหตุ : (ตารางที่ 9 – 12 , 14) รูปแบบการจัดการของเสียของฟาร์มโคนมกลุ่มตัวอย่าง มี 4 แบบ คือ

1) แบบไม่มีการบำบัดน้ำเสีย (9)
2) แบบมีบ่อกักเก็บน้ำเสีย (9)
3) แบบมีบ่อบำบัดน้ำเสีย (10)
4) แบบมีบ่อก๊าซชีวภาพ (7)

ผลจากการสำรวจระดับการปฏิบัติของเกษตรกรฟาร์มโคนมกลุ่มตัวอย่างดังแสดงในตารางที่ 9 พบว่า ปริมาณน้ำที่ใช้ในฟาร์มมีมากเพียงพอในการทำความสะอาดตัวโคและคอกโค เฉลี่ย 3.97 และใช้น้ำที่มีแรงดันสูงในการทำความสะอาดคอกโคเพื่อล้างมูลโค เศษอาหาร ปัสสาวะ เป็นส่วนมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.80 ในการจัดการฟาร์มโคนมของเกษตรกรมีการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำความสะอาดคอกโคและจำนวนโคมีความเหมาะสมกับพื้นที่ในการเลี้ยงโคอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.46 และ 3.37 ตามลำดับ แสดงว่าฟาร์มส่วนมากทำความสะอาดคอกโคด้วยน้ำที่มีแรงดันสูงเพื่อล้างมูลโค เศษอาหาร และปัสสาวะ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ให้น้ำไหลไปตามรางระบายน้ำ แต่เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำความสะอาดยังมีไม่เพียงพอ รวมทั้งปริมาณโคนมที่เลี้ยงยังไม่เหมาะสมกับพื้นที่ที่ใช้เลี้ยง ในด้านการปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการฟาร์มเมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการจัดการของเสียของฟาร์ม พบว่า ฟาร์มโคนมที่มีการจัดการของเสียจากฟาร์มโคนมในระดับมาก ส่วนใหญ่เป็นการจัดการน้ำที่ใช้ในการทำความสะอาดตัวโคและคอกโคมีปริมาณเพียงพอ และใช้น้ำที่มีแรงดันสูงในการทำความสะอาด (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 10 การจัดการของเสียจากฟาร์มโคนมที่เป็นของเหลว (ค่าเฉลี่ย)

N = 35 (จำนวนตัวอย่าง)

การจัดการของเสียจากฟาร์มโคนม	รูปแบบการจัดการของเสีย ($\overline{X}$)				$\overline{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
	1 (9)	2 (9)	3 (10)	4 (7)			
1. แหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นแหล่งระบายน้ำเสีย จากคอกโค	3.46	2.30	1.89	1.71	2.34	1.16	น้อย
2. มีการระบายน้ำเสียไปใช้ในแปลงหญ้า	1.50	3.40	2.11	2.71	2.43	1.44	น้อย
3. มีการบำบัดน้ำเสียจากคอกโคก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ	1.08	3.70	3.67	2.43	2.72	1.31	ปานกลาง
4. บ่อบำบัดน้ำเสียที่มีอยู่ในฟาร์มสามารถรับน้ำเสียได้อย่างเพียงพอ	1.24	1.70	3.78	3.00	2.43	1.38	น้อย
5. มีการนำผักตบชวามาช่วยกำจัดน้ำเสียในบ่อบำบัดน้ำเสีย	1.30	4.20	1.67	1.43	2.15	0.89	น้อย
ค่าเฉลี่ยรวม	**1.72**	**3.06**	**2.62**	**2.26**	**2.41**	**1.24**	**น้อย**

จากการสำรวจการปฏิบัติของเกษตรกรฟาร์มโคนมกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีการจัดการของเสียจากฟาร์มโคนมในส่วนที่เป็นของเหลว โดยมีการบำบัดน้ำเสียจากคอกโคก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำในระดับปานกลาง คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.72 การระบายน้ำเสียลงไปใช้ในแปลงหญ้าหรือการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียให้เพียงพอ ยังมีระดับการปฏิบัติในระดับน้อย คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.43 การนำผักตบชวามาใช้ในการบำบัดน้ำเสียยังมีเป็นส่วนน้อย ผลจากการเปรียบเทียบการจัดการน้ำเสียกับรูปแบบการจัดการของเสียของฟาร์มโคนมพบว่า ฟาร์มโคนมที่มีบ่อกักเก็บน้ำเสียและมีการบำบัดน้ำเสียมีการจัดการน้ำเสียจากฟาร์มโคนมในระดับปานกลาง คิดเป็นค่าเฉลี่ย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

3.06 และ 2.62 ตามลำดับ โดยการนำผักตบชวามาช่วยในการบำบัดน้ำเสียเพราะผักตบชวามีความสามารถในการดูดสารพิษและกลิ่นจากน้ำเสีย ส่วนการจัดการน้ำเสียของฟาร์มที่มีบ่อก๊าซชีวภาพมีการบำบัดน้ำเสีย โดยการทำให้น้ำตกตะกอนในบ่อหมักก๊าซเพื่อการผลิตก๊าซชีวภาพเป็นการนำมูลสัตว์ไปหมัก จนเกิดเป็นก๊าซใช้ในการหุงต้มภายในครอบครัว ส่วนน้ำเสียที่ระบายลงสู่ลำน้ำสาธารณะเป็นน้ำที่ถูกแยกตะกอนออกไปใช้ในการทำก๊าซ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในเรื่องของกลิ่นและตะกอน คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.26 ส่วนฟาร์มโคนมที่ไม่มีการบำบัดน้ำเสียมีการจัดการของเสียจากฟาร์มในระดับน้อย คิดเป็นค่าเฉลี่ย 1.72 เนื่องจากฟาร์มระบายน้ำเสียไปตามรางระบายน้ำและปล่อยลงสู่ ลำน้ำโดยตรง หรือมีการต่อท่อจากรางระบายน้ำลงสู่ลำน้ำ โดยภาพรวมการจัดการของเสียของฟาร์มโคนมมีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงปานกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฟาร์มที่ไม่มีการบำบัดน้ำเสียน้ำที่ระบายลงสู่ลำน้ำ เป็นน้ำที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำในลำน้ำแม่ออนโดยตรง (ตารางที่ 10)

ตารางที่ 11 การจัดการมูลโคของฟาร์มโคนมกลุ่มตัวอย่าง (ค่าเฉลี่ย)

N = 35 (จำนวนตัวอย่าง)

การจัดการมูลโคของฟาร์มโคนม	**รูปแบบการจัดการของเสีย ($\bar{X}$)**				$\bar{X}$	**S.D.**	**ระดับการปฏิบัติ**
	1 (9)	**2 (9)**	**3 (10)**	**4 (7)**			
1. การเก็บกวาดมูลโคทำได้สะอาด	4.33	3.80	4.11	4.00	4.06	0.73	มาก
2. มีเวลาในการเก็บกวาดมูลโคเพียงพอ	4.57	3.50	3.56	3.57	3.80	0.80	มาก
3. มีรางระบายมูลโคในฟาร์มที่สามารถระบายมูลโคได้เพียงพอ	4.32	4.10	3.00	2.86	3.57	1.17	มาก
4. มีการใช้วัตถุดิบอาหารโคในสูตรที่คำนึงถึงกาก ของมูลที่ออกมาให้เหลือน้อยที่สุด	2.98	2.60	2.67	2.71	2.74	1.01	ปานกลาง
5. ฟาร์มมีเครื่องแยกมูลโค	1.63	3.20	2.11	1.86	2.20	0.97	น้อย
6. ระบบการจัดเก็บมูลโคมีความเหมาะสม	2.31	3.44	3.11	3.14	3.00	0.87	ปานกลาง
7. แหล่งเก็บรวบรวมมูลโคในฟาร์มมีพื้นที่เก็บเพียงพอ	3.35	3.10	3.22	2.57	3.06	1.16	ปานกลาง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 11 (ต่อ)

การจัดการมูลโคของฟาร์มโคนม	รูปแบบการจัดการของเสีย ($\bar{X}$)				$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
	1 (9)	2 (9)	3 (10)	4 (7)			
8. มีการเก็บมูลโคแห้งทำปุ๋ยอินทรีย์บ่อยครั้ง	3.27	3.50	3.67	3.60	3.51	1.29	มาก
9. มีการนำมูลโคไปใช้ในการผลิตก๊าซชีวภาพ	1.05	2.10	2.50	3.95	2.40	1.65	น้อย
10. มูลโคสามารถนำไปผลิตก๊าซชีวภาพใช้ในฟาร์มได้หากมีโอกาสจะนำไปใช้บ้าง	2.56	1.60	4.11	4.29	3.14	1.57	ปานกลาง
11. ท่านจะปล่อยระบายมูลโคลงในแหล่งน้ำสาธารณะได้ตามปกติถ้าหากไม่มีผู้ใดไปร้องเรียน	2.59	2.50	1.56	1.71	2.09	1.20	น้อย
12. การปล่อยทิ้งมูลโคให้ซึมลงดินเป็นการเพิ่มปุ๋ยให้แก่ดิน	2.82	2.20	2.50	2.20	2.43	1.14	น้อย
ค่าเฉลี่ยรวม	**2.98**	**2.97**	**3.01**	**3.04**	**3.00**	**1.13**	**ปานกลาง**

จากการสำรวจการปฏิบัติของเกษตรกรฟาร์มโคนมกลุ่มตัวอย่าง พบว่า การเก็บกวาดมูลโคในฟาร์มโคนมส่วนใหญ่ทำได้สะอาดในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.06 เกษตรกรมีเวลาเพียงพอในระดับมากในการทำความสะอาดคอกโค เพราะอาชีพการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก เป็นอาชีพที่ทำอยู่กับบ้าน และแรงงานมาจากสมาชิกในครอบครัว คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.80 ฟาร์มโคนมส่วนใหญ่มีระบบการระบายมูลโคน้ำเสีย โดยใช้รางระบายรอบคอกโคในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.57 และมีการนำมูลโคที่ตากแห้งแล้วไปใช้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์ในด้านการเกษตรกรรม แต่การนำมูลโคไปใช้ในการผลิตก๊าซชีวภาพเพื่อใช้ในการบริโภคในครอบครัวมีเป็นส่วนน้อย เนื่องจากต้องใช้เงินลงทุนสูงเกษตรกรขาดเงินลงทุน จากการเปรียบเทียบผลสำรวจการจัดการมูลโคกับรูปแบบการจัดการของเสียของฟาร์มโคนมพบว่า การจัดการมูลโค

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ของฟาร์มที่มีบ่อกักเก็บน้ำเสีย บ่อบำบัดน้ำเสีย บ่อก๊าซชีวภาพ มีการจัดการมูลโคในระดับปานกลาง คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.00 มูลโคบางส่วนยังคงระบายลงสู่ลำน้ำสาธารณะมีผลกระทบต่อคุณภาพน้ำ และฟาร์มที่ไม่มีการบำบัดน้ำเสียมีการจัดการมูลโคโดยระบายลงสู่ลำน้ำโดยตรง (ตารางที่ 11)

การจัดการของเสียจากฟาร์มโคนมของกลุ่มตัวอย่างสรุปในภาพรวมได้ว่า ฟาร์มโคนมกลุ่มตัวอย่างมีการจัดการของเสียในส่วนที่เป็นของแข็งและของเหลว ซึ่งได้แก่ น้ำที่ใช้ในการอาบน้ำโค ล้างอุปกรณ์ ตัวโค มูลโค และคอกโค มีการทำรางระบายน้ำโดยรอบคอกโคเพื่อให้น้ำไหลได้สะดวก ในการใช้น้ำทำความสะอาดใช้น้ำที่มีแรงดันสูงฉีดให้น้ำเสียไหลไปตามรางระบายน้ำมีการปฏิบัติในระดับมาก การบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่ลำน้ำสาธารณะ การทำบ่อบำบัดน้ำเสีย การใช้ผักตบชวามาช่วยในการบำบัดน้ำเสีย การระบายน้ำเสียไปใช้ในแปลงหญ้า การนำมูลโคตากแห้งเพื่อใช้ทำปุ๋ยหรือหมักทำก๊าซชีวภาพ มีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงปานกลาง มูลโคบางส่วนยังปล่อยให้ซึมลงสู่ดินหรือปล่อยให้น้ำชะล้างจากผิวดินลงสู่ลำน้ำสาธารณะ รวมทั้งการระบายน้ำเสียลงสู่ลำน้ำโดยตรง ส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำในลำน้ำ

4.2.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการของเสียจากฟาร์มโคนม

ตารางที่ 12 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการของเสียจากฟาร์มโคนม (ค่าเฉลี่ย)

N = 35 (จำนวนตัวอย่าง)

การจัดการน้ำเสียของฟาร์มโคนม	รูปแบบการจัดการของเสีย ($\bar{X}$)				$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
	1 (9)	2 (9)	3 (10)	4 (7)			
1. ควรมีการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียควบคู่กับการเลี้ยงโค	2.96	4.30	4.33	4.29	3.97	0.92	มาก
2. ควรบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่แม่น้ำ	4.74	4.00	4.33	4.29	4.34	0.73	มาก
3. ควรจัดการน้ำที่ใช้อาบโคโดยทำท่อระบายน้ำเสียลงบ่อบำบัด	4.40	3.90	3.89	3.57	3.94	0.94	มาก
4. น้ำเสียจากคอกโคเมื่อผ่านการบำบัดแล้วนำมาใช้รดน้ำต้นไม้ได้	1.93	2.80	2.90	2.89	2.63	1.14	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.51**	**3.75**	**3.86**	**3.76**	**3.72**	**0.93**	**มาก**

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

จากการสำรวจความคิดเห็นของเกษตรกรฟาร์มโคนมกลุ่มตัวอย่าง ในตารางที่ 12 เห็นด้วยในการจัดการของเสียของฟาร์มโคนมในระดับมาก ว่าควรมีการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่แม่น้ำ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.34 ควรทำการบำบัดควบคู่กับการเลี้ยงโค ค่าเฉลี่ย3.97 และควรจัดการน้ำเสียทั้งหมดโดยการทำท่อระบายน้ำเสียลงสู่บ่อบำบัดโดยตรง ค่าเฉลี่ย 3.94 ส่วนการนำน้ำเสียที่ผ่านการบำบัดแล้วมาใช้ประโยชน์ในการเกษตรกรรมยังอยู่ในระดับปานกลาง เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ได้ทำบ่อบำบัดน้ำเสียในฟาร์มของตนเอง เนื่องจากต้องใช้ต้นทุนในการสร้างสูง เกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้ใกล้เคียงกับรายจ่ายและยังมีภาระหนี้สินอยู่กับสถาบันทางการเงิน จึงไม่ทราบประโยชน์ของน้ำเสียที่ผ่านการบำบัดแล้ว ผลจากการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการของเสียกับรูปแบบการจัดการฟาร์มโคนมของฟาร์มโคนมที่มีระบบบ่อกักเก็บน้ำเสีย การบำบัดน้ำเสีย บ่อก๊าซชีวภาพ และฟาร์มโคนมที่ไม่มีระบบการบำบัดน้ำเสียเห็นด้วยอย่างมาก ในการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียควบคู่กับการเลี้ยงโคนมทุกฟาร์ม และควรบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่ลำน้ำสาธารณะ อย่างไรก็ตาม ฟาร์มโคนมที่ไม่มีการบำบัดน้ำเสียยังมีปัญหาเรื่องเงินลงทุนในการสร้างระบบการจัดการน้ำเสียเพราะปัญหาเรื่องหนี้สินที่มีอยู่เดิม รวมทั้งรายได้และรายจ่ายจากการเลี้ยงโคนมมีค่าใกล้เคียงกัน

4.3 ผลกระทบจากการเลี้ยงโคนมต่อสิ่งแวดล้อม

4.3.1 ปัญหาและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากฟาร์มโคนม

จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ประชาชนที่อาศัยรอบฟาร์มโคนมสองฝั่งลำน้ำแม่ออน พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากน้ำเสียในลำน้ำแม่ออนที่เกิดจากการระบายของเสียจากฟาร์มโคนมลงสู่ลำน้ำแม่ออน โดยไม่ผ่านการบำบัดซึ่งสะสมเป็นเวลานาน รวมทั้งกลิ่นที่เกิดจากฟาร์มและกลิ่นน้ำเน่าเสีย ไม่สามารถนำมาใช้อุปโภค บริโภค ได้ ซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดังผลจากการศึกษาต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 13 ปัญหาที่เกิดจากการจัดการของเสียจากฟาร์มโคนมซึ่งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและประชาชน กลุ่มตัวอย่างรอบฟาร์มโคนม

สภาพปัญหา	ผลกระทบของปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม (ร้อยละ)			
	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก
1. ปัญหาเรื่องกลิ่น	10.50	10.80	20.50	58.20
2. ปัญหาเรื่องเสียง	58.00	15.90	16.00	10.10
3. ปัญหาเรื่องน้ำเสีย	10.80	9.50	14.50	65.20
4. ปัญหาเรื่องฝุ่น	68.10	5.80	15.50	10.60
5. ปัญหาเรื่องสัตว์ตาย	68.10	13.00	10.20	8.70
6. ปัญหาเรื่องมูลสัตว์	37.70	7.20	26.10	29.00
7. ปัญหาเรื่องแมลงวัน	43.50	7.30	21.70	27.50

ปัญหาที่เกิดจากการจัดการของเสียจากฟาร์มโคนมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ เรื่องน้ำเสีย ร้อยละ 65.20 รองลงมาคือปัญหาที่เกิดจากกลิ่นมูลโค ร้อยละ 58.20 เนื่องจากการระบายน้ำเสียจากคอกโคเป็นการระบายลงสู่ลำน้ำแม่ออน ถึงแม้จะมีระบบบำบัดหรือบ่อก๊าซชีวภาพ ยังคงมีน้ำที่ล้นออกจากบ่อที่ไม่ผ่านการบำบัดเป็นส่วนมาก รวมทั้งมูลโคที่กองอยู่บนพื้นดินที่เกษตรกรตากให้แห้ง รอการบรรจุลงถุงเพื่อใช้เป็นปุ๋ยในการเพาะปลูก บางส่วนไหลลงสู่ลำน้ำ ในฤดูฝนเมื่อฝนตกได้ชะล้างมูลโคลงสู่ลำน้ำ ทำให้เกิดตะกอนที่หมักหมม และกลิ่นที่เกิดจากมูลโคที่กองตากไว้ตามฝั่งลำน้ำแม่ออนที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม (ดังแสดงในตารางที่ 13) ตามผลการวิเคราะห์คุณภาพน้ำในลำน้ำแม่ออนตารางที่ 17 และ 18 แสดงถึงคุณภาพน้ำในลำน้ำแม่ออนไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำเนื่องจากน้ำมีสีดำคล้ำและบางจุดเป็นน้ำนิ่งขัง แสดงถึงความสกปรกของน้ำสูง มีการตกตะกอนของมูลโคจำนวนมากและเป็นเวลานาน บริเวณท้ายลำน้ำมีปริมาณโคลิฟอร์มแบคทีเรียสูงมากถึง 30,000,000.00 เอ็มพีเอ็นต่อ 100 มิลลิลิตร มีสารอินทรีย์ปนเปื้อนในปริมาณมาก ปริมาณออกซิเจนในน้ำต่ำกว่ามาตรฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณกลางลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนมมีค่า บีโอดี สูงมากถึง 28 มิลลิกรัมต่อลิตร ซึ่งระดับมาตรฐานคุณภาพน้ำที่ผิวดินตามการใช้ประโยชน์ประเภทที่ 3 กำหนดไว้ไม่เกิน 4.0 มิลลิกรัมต่อลิตร และประชาชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในระยะไม่เกิน 100 เมตร จากฟาร์มโคนมและแหล่งน้ำ (ตารางที่ 3) จึงได้รับผลกระทบจากน้ำเสียและกลิ่นจากมูลโค

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

4.3.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการเลี้ยงโคนมต่อสิ่งแวดล้อม

จากการที่ฟาร์มโคนมระบายของเสียลงสู่ลำน้ำแม่ออน โดยไม่ผ่านการบำบัดน้ำเสียและการบำบัดน้ำเสียที่ไม่พอเพียงทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อาศัยอยู่รอบฟาร์มโคนม ในเรื่องของกลิ่นและน้ำเน่าเสียมาเป็นเวลานานโดยไม่ได้รับการแก้ไข ผลการสำรวจความคิดเห็นของเกษตรกรโคนมและประชาชนที่อาศัยรอบฟาร์มโคนมแสดงในตารางที่ 14 , 15 และ 16

ตารางที่ 14 ความคิดเห็นเกี่ยวกับของเสียจากฟาร์มโคนมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรโคนม (ค่าเฉลี่ย)

N = 35 (จำนวนตัวอย่าง)

ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	รูปแบบการจัดการของเสีย ($\bar{X}$)				$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
	1 (9)	2 (9)	3 (10)	4 (7)			
1. การปล่อยน้ำเสียจากคอกโคไหลลงแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นการเพิ่มอาหารให้แก่กุ้ง หอย ปู ปลาที่อาศัยในแหล่งน้ำ	2.00	3.10	2.56	2.86	2.63	1.14	ปานกลาง
2. น้ำเสียที่ไหลลงสู่แม่น้ำสาธารณะทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน	3.20	3.20	3.67	3.29	3.34	1.24	ปานกลาง
3. น้ำล้างคอกโคเมื่อไหลสู่แหล่งน้ำธรรมชาติทำให้เกิดปัญหามลพิษต่อแหล่งน้ำ	4.17	3.90	3.33	3.00	3.60	1.09	มาก
4. การปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำเป็นการแพร่กระจายเชื้อโรค	4.62	3.50	3.89	3.43	3.86	0.94	มาก
5. การปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะมีผลต่อคุณภาพน้ำ	4.81	4.30	3.33	3.00	3.86	1.22	มาก
6. วิธีการกำจัดมูลโคโดยถมในฟาร์มเป็นแหล่งกำเนิดกลิ่น	2.11	3.60	2.56	2.57	2.71	1.32	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.49**	**3.60**	**3.22**	**3.03**	**3.33**	**1.16**	**ปานกลาง**

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ความคิดเห็นของเกษตรกรฟาร์มโคนมกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับการจัดการของเสียที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง เกษตรกรมีความเข้าใจในผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการปล่อยของเสียลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ซึ่งเป็นการแพร่กระจายของเชื้อโรค ค่าเฉลี่ย 3.86 และมีผลต่อคุณภาพน้ำทำให้เกิดปัญหามลพิษต่อลำน้ำในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.60 ส่วนผลจากการปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำน้ำสาธารณะ เป็นการเพิ่มอาหารให้แก่สัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในน้ำ ทำให้ลำน้ำตื้นเขินอยู่ในระดับปานกลาง แต่ในการแก้ไขระบบการกำจัดของเสียต้องใช้เงินลงทุนสูง เกษตรกรมีรายได้ใกล้เคียงกับรายจ่าย และเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีภาระหนี้สินเดิม จึงขาดเงินลงทุนในการทำระบบบำบัดน้ำเสียเพิ่มเติม น้ำเสียบางส่วนที่ล้นจากบ่อยังคงระบายลงสู่ลำน้ำแม่ออนโดยไม่ผ่านการบำบัดน้ำเสีย ดังนั้น ความคิดเห็นของเกษตรกรฟาร์มโคนมที่มีระบบการบำบัดน้ำเสียและไม่มีระบบการบำบัดน้ำเสียในเรื่องการปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำน้ำแม่ออนที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมยังอยู่ในระดับปานกลาง (ตารางที่ 14)

ตารางที่ 15 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการของเสียจากฟาร์มโคนมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของประชาชนที่อาศัยรอบฟาร์มโคนม

การจัดการฟาร์มโคนม	$\overline{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. จำนวนฟาร์มขนาดใหญ่ถ้ายังมีในชุมชนทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าฟาร์มโคนมขนาดกลางและเล็ก	3.93	1.25	มาก
2. การกำหนดจำนวนฟาร์มโคนม ที่เกิดขึ้นในชุมชนควรเป็นสัดส่วนกับพื้นที่ในชุมชน	3.96	1.05	มาก
3. ฟาร์มโคนมที่ตั้งอยู่ในชุมชนทุกฟาร์ม ควรมีระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น บ่อก๊าซชีวภาพ เพื่อลดปัญหากลิ่นในฟาร์ม	4.45	1.08	มาก
4. ปริมาณมูลโคถ้ามีมากในฟาร์มและขาดการจัดการที่ดี จะส่งผลถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชน	4.25	1.02	มาก
5. ฟาร์มที่เลี้ยงโคนมจำนวนมาก มักพบปัญหาสัตว์ตาย มูลสัตว์ น้ำเสีย ฝุ่น กลิ่น แมลงวัน และเสียงมาก	4.01	1.21	มาก

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 15 (ต่อ)

การจัดการฟาร์มโคนม	$\overline{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
6. การกำหนดจำนวนโคนมที่เลี้ยงต่อฟาร์มให้สอดคล้องกับพื้นที่ทำฟาร์มทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในฟาร์มลดน้อยลง	3.84	0.95	มาก
7. ฟาร์มที่มีลักษณะเป็นคอกซีเมนต์แล้วยกเรือนสูงขึ้นทำให้ง่ายต่อการกำจัดสิ่งขับถ่ายจากสัตว์ที่เลี้ยงในคอก	3.96	0.98	มาก
8. ฟาร์มโคนมทุกฟาร์มควรมีบ่อบำบัดน้ำเสีย	4.38	0.97	มาก
9. มีการล้างคอกทุกครั้งหลังรีดนมในแต่ละวัน	4.36	1.01	มาก
10. น้ำเสียในฟาร์มควรมีการบำบัดก่อนที่จะปล่อยทิ้งเพื่อลดปัญหาการปนเปื้อนในน้ำธรรมชาติ	4.49	0.96	มาก
11. เมื่อเกิดฟาร์มโคนมขึ้นใหม่ในชุมชนแล้วไม่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ควรสนับสนุน	4.07	1.12	มาก
12. หน่วยงานของรัฐ เช่น อบต. ปศุสัตว์และสาธารณะสุข ควรมีบทบาทในการส่งเสริม และให้ความรู้เรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมจากฟาร์มโคนมกับประชาชนอย่างต่อเนื่อง	4.45	0.87	มาก
13. ฟาร์มโคนมในชุมชนควรรวมกลุ่มกันเพื่อตั้งเป็นชมรมหรือองค์กร เพื่อดูแลและช่วยกันแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากฟาร์มโคนม	4.49	0.76	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.20**	**1.02**	**มาก**

จากผลการศึกษา (ตารางที่ 15) พบว่า ประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยเกี่ยวกับการจัดการฟาร์มโคนมในระดับมาก ในด้านการจัดการน้ำเสียควรได้รับการบำบัดก่อนปล่อยลงสู่ลำน้ำแม่ออน เพื่อลดการปนเปื้อนในน้ำธรรมชาติ และควรมีการรวมกลุ่มเจ้าของฟาร์มโคนมเพื่อตั้งเป็นชมรม หรือองค์กร เพื่อดูแลและช่วยกันแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากฟาร์มโคนม และเห็นด้วยในเรื่องของการล้างคอกโคทุกครั้งหลังจากการรีดนมโคในแต่ละครั้ง เห็น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สมควรให้มีการกำหนดจำนวนฟาร์มโคนม เป็นสัดส่วนกับพื้นที่ในชุมชน ทุกฟาร์มควรมีการทำบ่อก๊าซชีวภาพ เพื่อลดปัญหาการเกิดกลิ่นในฟาร์มที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียง ส่วนฟาร์มโคนมเกิดใหม่ที่ไม่ทำให้เกิดปัญหากับสิ่งแวดล้อมควรให้การสนับสนุน รวมทั้งหน่วยงานของรัฐควรมีบทบาทในการส่งเสริม และให้ความรู้เรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมจากฟาร์มโคนม กับประชาชนอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 16 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการของเสียของฟาร์มโคนมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของประชาชนที่อาศัยรอบฟาร์มโคนม

การจัดการของเสียจากฟาร์มโคนม	$\overline{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. มูลโคจากฟาร์มสามารถนำมาใช้ปรับปรุงดินเพื่อใช้ในการเพาะปลูกได้	4.48	0.82	มาก
2. มูลโคที่เกิดขึ้น ควรนำไปกำจัดทิ้งเพื่อลดปัญหากลิ่นในฟาร์ม	3.83	1.22	มาก
3. ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการเลี้ยงสัตว์ คือ มูลสัตว์ แมลงวัน กลิ่น น้ำเสียฝุ่น เสียง เป็นต้น	4.25	1.08	มาก
4. มูลสัตว์และน้ำเน่าเสีย ทำให้เกิดกลิ่นรบกวน	4.42	0.91	มาก
5. แมลงวันถ้ามีมากทำให้เกิดโรคระบาดได้ง่าย	4.35	0.94	มาก
6. ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการปลูกพืชมีมากกว่าปัญหาที่เกิดจากการเลี้ยงสัตว์	3.48	1.28	ปานกลาง
7. น้ำเสียจากฟาร์มโคนม นอกจากไม่สามารถนำมาบริโภคได้แล้วยังก่อให้เกิดกลิ่นรบกวนอีกด้วย	4.39	0.79	มาก
8. น้ำเสียจากฟาร์มโคนม เมื่อนำมาปะปนกับน้ำในธรรมชาติจะทำให้น้ำเสีย	4.39	1.06	มาก
9. ปริมาณฝุ่นที่เกิดในฟาร์ม ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ	3.96	0.93	มาก
10. ฝุ่นที่เกิดจากฟาร์มโคนมมีผลเสียต่อสุขภาพ	3.88	1.01	มาก

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 16 (ต่อ)

การจัดการของเสียจากฟาร์มโคนม	$\overline{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
11. ปัญหาเรื่องฝุ่นไม่ได้เกิดจากฟาร์มโคนมเพียงอย่างเดียว	3.88	0.93	มาก
12. กลิ่นที่เกิดจากฟาร์มโคนมหากไม่ได้รับการแก้ไขโดยการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้อง ทำให้เกิดปัญหากลิ่นกระจายตัวเข้าไปในชุมชน	4.12	1.09	มาก
13. กลิ่นที่เกิดจากฟาร์มโคนมเป็นกลิ่นที่มีลักษณะเฉพาะ สามารถจำแนกได้จากกลิ่นที่มาจากแหล่งอื่น	3.88	1.01	มาก
14 . แมลงวันที่เกิดจากฟาร์มโคนมถ้าไม่ถูกกำจัดมักก่อให้เกิดความรำคาญและแพร่กระจายเชื้อโรค	4.10	0.97	มาก
15. แมลงวันสามารถบินได้ไกล ดังนั้นฟาร์มโคนมควรรีบกำจัดเพื่อให้เกิดขึ้นในฟาร์มน้อยที่สุด	4.20	0.75	มาก
16. ฟาร์มที่เลี้ยงโคนมจำนวนมาก ทำให้ความดังของเสียงมากตามไปด้วย	3.71	0.89	มาก
17. ฟาร์มที่เลี้ยงโคนมจำนวนมากทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมได้มากกว่าฟาร์มที่เลี้ยงพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์	3.97	1.00	มาก
18. เมื่อท่านมีความรู้เกี่ยวกับฟาร์มโคนมท่านสามารถให้คำแนะนำต่อเจ้าของฟาร์มที่ยังไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้	3.93	0.99	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.06**	**0.96**	**มาก**

ประชาชนผู้อาศัยอยู่รอบฟาร์มโคนมเห็นด้วยระดับมากในเรื่องของการจัดการฟาร์มโคนมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในเรื่องของของเสียที่เป็นมูลโคสามารถนำมาใช้ในการเพาะปลูกโดยการนำมาปรับปรุงดิน ถ้าปล่อยมูลโคให้ไหลลงสู่ลำน้ำสาธารณะจะทำให้น้ำเน่าเสีย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

มีกลิ่นเหม็นรบกวนชุมชน และน้ำในลำน้ำสาธารณะเมื่อเกิดการเน่าเสียย่อมไม่สามารถนำมาบริโภคได้ นอกจากนี้ ในฟาร์มโคนมนอกจากปัญหาเรื่องกลิ่นจากมูลโคแล้ว ยังเกิดแมลงวันบินมารบกวนในชุมชนก่อให้เกิดความรำคาญและอาจเป็นสาเหตุของการเกิดโรคระบาด เช่น โรคทางเดินอาหารได้ ในปัจจุบันชุมชนประสบกับปัญหา กลิ่นมูลโคจากฟาร์ม แมลงวัน และกลิ่นน้ำเน่าที่เกิดจากการระบายน้ำเสียและมูลโคลงในลำน้ำสาธารณะในระดับมาก นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและปัญหาอื่น ๆ ดังรายละเอียดในตารางที่ 16

4.3.3 ผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำ

ในการเก็บตัวอย่างน้ำของลำน้ำแม่ออนในบริเวณพื้นที่ศึกษา ได้จัดเก็บตัวอย่างน้ำ 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 ฤดูหนาว ในเดือน พฤศจิกายน 2546 ครั้งที่ 2 ฤดูร้อน เดือนพฤษภาคม 2547 และครั้งที่ 3 ฤดูฝน เดือนมิถุนายน 2547 ทำการเก็บบริเวณริมฝั่งน้ำห่างจากฝั่งประมาณ 1 เมตรในจุดที่ไม่มีฟาร์มเลี้ยงสัตว์ หรือโคนม สำหรับส่วนที่มีฟาร์มโคนมจัดเก็บตรงจุดที่มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำน้ำนอกเขตที่ตั้งของฟาร์มโคนม

เนื่องจากการเก็บในครั้งที่ 2 ในฤดูร้อนเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2547 จุดที่ทำการเก็บตัวอย่างน้ำบางจุดแห้ง ได้แก่ จุดที่ 4 ตอนต้นลำน้ำแม่ออนมีฟาร์มโคนม จุดที่ 6 ตอนกลางลำน้ำแม่ออนในส่วนที่มีฟาร์มโคนม จุดที่ 7 ตอนท้ายลำน้ำแม่ออนในส่วนที่มีฟาร์มโคนม และจุดที่ 8 ส่วนท้ายลำน้ำแม่ออนไม่มีฟาร์มโคนม

ผลการวิเคราะห์คุณภาพน้ำ โดยใช้ดัชนีวัดคุณภาพน้ำ ดังนี้

pH หมายถึง ค่าความเป็นกรด ด่าง การอ่านค่ามีช่วงตั้งแต่ 0 – 14 ความเป็นกรด มีค่า 0 – 6 ความเป็นกลางมีค่า 7 และความเป็นด่างมีค่า 8 – 14 ส่วนค่ามาตรฐานของน้ำที่เหมาะสมในการอุปโภคควรมีค่าอยู่ระหว่าง 5 – 9 ตามเกณฑ์มาตรฐานน้ำที่ผิวดิน

DO หมายถึง ค่าออกซิเจนละลายในน้ำ แหล่งน้ำที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิต การขยายพันธุ์และการอนุรักษ์สัตว์น้ำ ควรมากกว่า 5 มิลลิกรัมต่อลิตร ถ้าปริมาณออกซิเจนละลายน้ำมีค่าต่ำกว่า 2 มิลลิกรัมต่อลิตร จะไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต และถ้าไม่มีปริมาณ ออกซิเจนละลายน้ำเลยจะเกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย ส่วนค่ามาตรฐานน้ำที่ผิวดินที่เหมาะสมในการอุปโภคมีค่าไม่ต่ำกว่า 4 มิลลิกรัมต่อลิตร

BOD หมายถึง ปริมาณออกซิเจนที่แบคทีเรียใช้ในการย่อยสลายสารอินทรีย์ชนิดที่ย่อยสลายได้ภายใต้สภาวะที่มีออกซิเจน ถ้าค่า BOD ในน้ำมีมากแสดงว่าน้ำเสีย เกณฑ์มาตรฐานน้ำที่ผิวดินที่เหมาะสมในการอุปโภคมีค่าไม่เกิน 2 มิลลิกรัมต่อลิตร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

TKN หมายถึง ปริมาณไนโตรเจนที่ละลายอยู่ในน้ำ ถ้าในน้ำมีปริมาณไนโตรเจนสูงจะทำให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลง เนื่องจากไนโตรเจนรวมตัวกับออกซิเจน ค่า TKN ตามมาตรฐานน้ำผิวดินที่เหมาะสมในการอุปโภคประเภทที่ 3 มีค่าไม่เกิน 5 มิลลิกรัมต่อลิตร

ความขุ่นของน้ำ แหล่งน้ำโดยทั่วไปควรมีความโปร่งใสในระยะ 30 ถึง 60 เซนติเมตรจากผิวน้ำ

การตกตะกอน หมายถึง ของแข็งซึ่งเป็นสารที่เหลืออยู่เป็นตะกอนแขวนลอยในน้ำ มีทั้งสารอินทรีย์และสารอนินทรีย์ ค่าที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำควรมีสารแขวนลอยสูงสุด 25 มิลลิกรัมต่อลิตร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 17 ผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำทางเคมี

จุดเก็บตัวอย่างน้ำ ลำน้ำแม่ออน	ค่า pH			ค่า DO (mg/l)			ค่า BOD (mg/l)			ค่า TKN (mg/l)			ค่า Total Coliforms MPN / 100 ml
	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2	ครั้งที่ 3	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2	ครั้งที่ 3	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2	ครั้งที่ 3	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2	ครั้งที่ 3	
1. เขื่อนห้วยแม่ออน	7.62	7.95	7.79	6.05	5.13	21.00	-	15.00	2.50	77.00	3.00	1.17	500.00
2. ต้นลำน้ำที่ไหลผ่านอำเภอสันแพง	7.87	7.15	7.03	5.28	2.83	15.00	13.00	17.00	1.20	108.00	5.00	1.11	30,000.00
3. ต้นลำน้ำที่เริ่มมีการเลี้ยงสัตว์อื่นๆ	7.75	7.06	7.66	9.44	1.46	9.70	18.00	13.00	3.30	162.00	4.00	1.11	16,000.00
4. ต้นลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนม	7.45	-	7.21	8.34	-	4.70	7.00	-	6.60	158.00	-	5.33	300,000.00
5. กลางลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนม	7.47	6.77	6.82	7.79	1.35	2.90	2.00	5.00	28.00	-	-	15.50	500,000.00
6. กลางลำน้ำที่ไม่มีการเลี้ยงโคนม	7.55	-	7.47	9.32	-	4.20	-	-	5.90	-	-	2.34	160,000.00
7. ท้ายลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนม	7.53	-	7.14	9.02	-	2.70	2.00	-	17.00	-	-	1.60	30,000,000.00
8. ท้ายลำน้ำที่ไม่มีการเลี้ยงโคนม	7.73	-	7.47	9.14	-	6.90	-	-	2.80	-	-	1.97	16,000.00

หมายเหตุ : 1. เกณฑ์มาตรฐานน้ำผิวดินประเภทที่ 3 สำหรับใช้อุปโภคตามประกาศของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2538 ดังนี้

ค่า DO ที่เหมาะสมในการอุปโภค มีค่าไม่ต่ำกว่า 4 มก.ต่อลิตร ค่า BOD ที่เหมาะสมในการอุปโภค มีค่าไม่เกิน 2 มก.ต่อลิตร

ปริมาณโคลิฟอร์มรวม ที่เหมาะสมในการอุปโภค มีค่าไม่เกิน 20,000 MPN ต่อ 100 มิลลิลิตร

ค่า TKN ที่เหมาะสมในการอุปโภค มีค่าไม่เกิน 5 มิลลิกรัมต่อลิตร ค่า pH ที่เหมาะสมในการอุปโภค มีค่าอยู่ระหว่าง 5 - 9

2. การเก็บตัวอย่างน้ำ ครั้งที่ 1 ฤดูหนาว ครั้งที่ 2 ฤดูร้อน ครั้งที่ 3 ฤดูฝน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำทางเคมีดังแสดงในตารางที่ 17 พบว่า การตรวจวิเคราะห์น้ำเสียจากฟาร์มโคนมทั้ง 3 ฤดู ค่า พีเอช (pH) สูงสุดที่จุดเก็บน้ำเขื่อนเก็บน้ำแม่ออนในฤดูร้อน มีค่า 7.95 และค่า พีเอช ต่ำสุดที่จุดเก็บน้ำกลางลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนมในฤดูร้อน มีค่า 6.77 ซึ่งถือว่าทั้งค่าสูงสุดและค่าต่ำสุดยังอยู่ในช่วงมาตรฐานน้ำที่ผิวดินที่เหมาะสมในการอุปโภค กำหนดมีค่า พีเอช อยู่ระหว่าง 5 – 9 แสดงว่าน้ำในลำน้ำแม่ออนตลอดสายที่ไหลผ่านอำเภอสันกำแพงมีค่า พีเอช ที่ใกล้เคียงกันในแต่ละฤดูและมีฤทธิ์เป็นด่างในบางจุด

ปริมาณออกซิเจนที่ละลายในน้ำ (ค่า DO) มีค่ามากที่สุดในฤดูฝนที่จุดเก็บน้ำเขื่อนเก็บน้ำแม่ออนเป็น 21.00 มิลลิกรัมต่อลิตร และค่าต่ำสุดในฤดูร้อนที่จุดเก็บน้ำกลางลำน้ำแม่ออนที่มีการเลี้ยงโคนมเป็น 1.35 มิลลิกรัมต่อลิตร ค่า ดีโอ เป็นค่าที่บอกปริมาณออกซิเจนที่ละลายอยู่ในน้ำ แสดงว่าในลำน้ำแม่ออน มีบางส่วนที่ไม่เหมาะสมสำหรับการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำเนื่องจากมีปริมาณออกซิเจนน้อยกว่ามาตรฐานคุณภาพน้ำ (ซึ่งกำหนดให้ปริมาณออกซิเจนที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำมีค่าไม่ต่ำกว่า 3 มิลลิกรัมต่อลิตร และไม่เหมาะสมต่อการอุปโภคตามเกณฑ์มาตรฐานน้ำที่ผิวดินกำหนดให้มีค่าไม่ต่ำกว่า 4 มิลลิกรัมต่อลิตร) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูร้อน จุดที่มีค่า ดีโอ ต่ำกว่า 3 มิลลิกรัมต่อลิตร ได้แก่ การเก็บน้ำในฤดูร้อน จุดเก็บน้ำต้นลำน้ำที่ไหลผ่านอำเภอสันกำแพง มีค่า 2.83 มิลลิกรัมต่อลิตร จุดเก็บน้ำที่ต้นลำน้ำที่เริ่มมีการเลี้ยงสัตว์อื่น ๆ มีค่า 1.46 มิลลิกรัมต่อลิตร และจุดเก็บน้ำที่กลางลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนม มีค่า 1.35 มิลลิกรัมต่อลิตร ส่วนการเก็บน้ำในฤดูฝน ที่จุดเก็บน้ำกลางลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนมมีค่า 2.90 มิลลิกรัมต่อลิตร และจุดเก็บน้ำท้ายลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนมมีค่า 2.70 มิลลิกรัมต่อลิตร ถ้าน้ำสกปรกมากหรือมีปริมาณของเสียที่เป็นสารอินทรีย์ในแหล่งน้ำมากออกซิเจนที่ละลายอยู่ในน้ำก็จะถูกใช้ไปในการทำลายสารสกปรกหรือใช้ในการย่อยสลายสารอินทรีย์เหล่านั้นมาก ถ้ามีปริมาณออกซิเจนละลายในแหล่งน้ำมากแสดงว่าน้ำนั้นยังเหมาะสำหรับการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตในน้ำ คุณภาพน้ำในลำน้ำแม่ออนที่เหมาะสมสำหรับการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำและการอุปโภค คือ ในฤดูหนาวและฤดูฝน ส่วนในฤดูร้อนส่วนใหญ่ไม่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำและการอุปโภค เนื่องจากบางส่วนของลำน้ำแห้งไม่มีน้ำ ดังนั้นจุดที่มีน้ำขังอยู่จึงเป็นน้ำนิ่งไม่มีการไหลเวียนของน้ำ ทำให้สารอินทรีย์ที่ปนเปื้อนในน้ำสะสมเป็นปริมาณมากปริมาณออกซิเจนถูกใช้ไปในการย่อยสลายมากทำให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลง

ความต้องการออกซิเจนในน้ำ (ค่า BOD) พบว่าในฤดูฝนบริเวณกลางลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนมมีค่า บีโอดี สูงมากถึง 28.00 มิลลิกรัมต่อลิตร (ตามเกณฑ์มาตรฐานน้ำที่ผิวดินที่เหมาะสมในการอุปโภคกำหนดให้มีค่าไม่เกิน 2 มิลลิกรัมต่อลิตร) น้ำมีสีดำคล้ำและเป็นน้ำนิ่งแสดงถึงความสกปรกของน้ำสูงเนื่องมาจากการตกตะกอนของมูลโคจำนวนมาก เนื่องจากค่า

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บีโอดี เป็นค่าที่บอกปริมาณการใช้ออกซิเจนของแบคทีเรียในการย่อยสลายสารอินทรีย์ ถ้าน้ำมีความสกปรกมากความต้องการออกซิเจนของแบคทีเรียในการย่อยสลายสารอินทรีย์มาก ค่า บีโอดีจึงสูง ดังนั้น ค่า บีโอดี ที่วัดได้มีค่าสูงแสดงถึงความสกปรกของน้ำบริเวณนั้น น้ำในลำน้ำแม่ออนในหลายจุดจึงไม่เหมาะต่อการอุปโภคและการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ

ปริมาณไนโตรเจนที่ละลายอยู่ในน้ำ (ค่าTKN) ในฤดูหนาวมีค่าสูงโดยเฉพาะบริเวณที่มีการเลี้ยงสัตว์อย่างหนาแน่น ค่า TKN เป็นค่าที่แสดงถึงปริมาณ ไนโตรเจนทั้งหมดที่ละลายอยู่ในน้ำ ถ้าในน้ำมีปริมาณไนโตรเจนสูงจะทำให้ออกซิเจนในน้ำลดลง เนื่องจากไนโตรเจนรวมตัวกับออกซิเจน นอกจากนี้ ไนโตรเจนยังเป็นสารอาหารที่สำคัญของพืช ถ้ามีปริมาณไนโตรเจนมากจะทำให้พืชบริเวณนั้นมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและตายทับถมกัน ทำให้น้ำเกิดความสกปรกเพราะการเน่าของพืชมีผลต่อคุณภาพน้ำที่ไม่เหมาะสมต่อการอุปโภค

ปริมาณโคลิฟอร์มแบคทีเรียทั้งหมด จากจุดเก็บน้ำบริเวณท้ายลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนม มีค่าสูงถึง 30,000,000 เอ็มพีเอ็น ต่อ100 มิลลิลิตร เนื่องจากบริเวณนี้น้ำมีสีดำคล้ำเป็นน้ำนิ่ง แสงแดดส่องไม่ถึงเพราะมีต้นไม้ปกคลุม พบปลาที่เสียชีวิตแล้วแต่มีปริมาณไม่มาก บางชนิดยังมีชีวิตอยู่ มีพืชน้ำจำพวกผักตบชวา ผักบุ้ง ขึ้นอยู่เป็นปริมาณมาก สำหรับมาตรฐานน้ำที่ผิวดินตามประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2538 ได้กำหนดให้มีค่าสูงไม่เกิน 20,000 เอ็มพีเอ็น ต่อ 100 มิลลิลิตรสำหรับน้ำประเภท 3 ซึ่งเป็นน้ำสำหรับใช้ในการอุปโภค ค่าที่ทำการตรวจวิเคราะห์มีค่าสูงกว่ามาตรฐานน้ำที่ผิวดินมาก เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าน้ำมีความสกปรกสูง เนื่องจากน้ำมีอุจจาระของสัตว์ปนอยู่เป็นปริมาณมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่มีการเลี้ยงโคนม แสดงให้ทราบว่ามีการทิ้งมูลโคลงไปในน้ำในปริมาณมากและกระทำมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้มูลโคที่ตากบนพื้นดินสองฝั่งลำน้ำบริเวณที่มีการเลี้ยงโคนมถูกน้ำชะล้างลงสู่ลำน้ำด้วย แสดงถึงคุณภาพน้ำในลำน้ำแม่ออนไม่เหมาะสมต่อการอุปโภคและการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 18 ผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำทางกายภาพ

ที่	จุดเก็บตัวอย่างน้ำ	ค่าความขุ่น (NTU)	ค่าการตกตะกอน (µs / cm)
1	เขื่อนห้วยแม่ออน	7.53	91.90
2	ต้นลำน้ำที่ไหลผ่านอำเภอสันแพง	10.70	170.00
3	ต้นลำน้ำที่เริ่มมีการเลี้ยงสัตว์อื่นๆ	14.00	216.00
4	ต้นลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนม	9.76	280.00
5	กลางลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนม	42.80	397.00
6	กลางลำน้ำที่ไม่มีการเลี้ยงโคนม	8.35	321.00
7	ท้ายลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนม	17.50	342.00
8	ท้ายลำน้ำที่ไม่มีการเลี้ยงโคนม	30.10	286.00

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำทางกายภาพ ดังแสดงในตารางที่ 18 พบว่า จุดที่น้ำมีความขุ่นและมีการตกตะกอนมากที่สุด คือ ตอนกลางลำน้ำที่มีการเลี้ยงโคนมบริเวณหมู่ที่ 8 ตำบลแช่ช้าง บริเวณนี้น้ำมีสีดำคล้ำ มีฝายกั้นน้ำทำให้น้ำที่ไหลมาตกตะกอนอยู่หน้าฝาย และวัชพืชที่ขวางลำน้ำเป็นตัวกั้นตะกอนหรือขยะที่ติดมากับน้ำ และบริเวณนี้มีการเลี้ยงโคนมอย่างหนาแน่น ค่าความขุ่นรองลงมาตอนท้ายลำน้ำมีค่า 30.10 เอ็นทียู บริเวณนี้สีของน้ำเป็นสีน้ำตาลเข้ม ความขุ่นเกิดจากตะกอนดินที่ไหลมากับน้ำ จากมาตรฐานคุณภาพน้ำที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ กำหนดให้มีค่าความขุ่น ค่าตกตะกอนได้สูงสุด 25 มิลลิกรัมต่อลิตร และความโปร่งใสอยู่ที่ระยะ 30 ถึง 60 เซนติเมตรจากผิวน้ำ สำหรับมาตรฐานน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรม กำหนดมาตรฐานสารแขวนลอยในน้ำทิ้ง ไม่เกิน 50 มิลลิกรัมต่อลิตร แสดงว่าน้ำในลำน้ำแม่ออนเป็นน้ำที่มีคุณภาพทางกายภาพต่ำควรได้รับการแก้ไข เพื่อป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำแม่ออนในอนาคต

โดยภาพรวมสรุปได้ว่า คุณภาพน้ำในลำน้ำแม่ออนตลอดสายที่ไหลผ่านอำเภอสันกำแพงมีค่า พีเอช ที่ใกล้เคียงกันในแต่ละฤดูและมีฤทธิ์เป็นด่างในบางจุด มีบางส่วนที่มีการเลี้ยงโคนมไม่เหมาะสมสำหรับการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำและการอุปโภค เนื่องจากมีปริมาณออกซิเจนน้อยกว่ามาตรฐานคุณภาพน้ำ ซึ่งกำหนดให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำมีค่าต่ำสุด 3 มิลลิกรัมต่อลิตร และมาตรฐานน้ำที่ผิวดินมีค่า 4 มิลลิกรัมต่อลิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในฤดูร้อนปริมาณออกซิเจนในน้ำต่ำมาก เนื่องจากน้ำแห้งเป็นบางจุดเป็นน้ำนิ่งขัง การใช้ออกซิเจนของแบคทีเรียในการย่อยสลายสารอินทรีย์ที่น้ำนิ่งมาก คุณภาพน้ำที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำในลำน้ำแม่ออนและการอุปโภค คือ ในฤดูหนาวและฤดูฝน ความสกปรกในลำน้ำแม่ออนจะมีมากในฤดูร้อนเพราะน้ำแห้ง มูลโคที่ปนเปื้อนมากับน้ำเสียจากฟาร์มโคนมที่ระบายโดยตรงลงสู่ลำน้ำตกตะกอน และส่งกลิ่นเหม็นเมื่อสะสมเป็นปริมาณมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณที่มีการเลี้ยงโคนมอยู่อย่างหนาแน่น นอกจากมีกลิ่นเหม็นแล้วยังทำให้ปริมาณไนโตรเจนในน้ำมีมากขึ้น ทำให้พืชมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและตายทับถมกันส่งกลิ่นเหม็นของพืชที่เน่าทับถมกัน นอกจากนี้ พืชที่ขึ้นตามฝั่งลำน้ำมาจากอาหารหยาบของโคนม ซึ่งมีส่วนผสมของข้าวโพด หญ้า ที่ปนเปื้อนมากับมูลโคและเจริญงอกงามในบริเวณที่มีการระบายของเสียลงสู่ลำน้ำ มีผลทำให้ปริมาณโคลิฟอร์มแบคทีเรียเพิ่มขึ้นเนื่องจากแบคทีเรียชนิดนี้จะมีในมูลสัตว์ จากผลการวิเคราะห์คุณภาพน้ำลำน้ำแม่ออนบางจุดแสดงถึงการระบายของเสียลงในลำน้ำโดยไม่ผ่านการบำบัด ในหลายจุดมีการทิ้งขยะลงไปในลำน้ำ ซึ่งกระทำมาเป็นเวลานาน ส่งผลกระทบต่อลำน้ำแม่ออนตลอดสาย รวมทั้งมีผลต่อสีของลำน้ำ มีสีดำคล้ำ มีการตกตะกอนเป็นจำนวนมาก เพราะตะกอนมาจากกากมูลโคและขยะ มีผลต่อสีและความขุ่น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ของน้ำที่ไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำและการนำมาอุปโภค บริโภคของผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งลำน้ำ ซึ่งควรได้รับการแก้ไข

4.4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากฟาร์มโคนมต่อสิ่งแวดล้อม

ผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมสองฝั่งลำน้ำแม่ออน จำนวน 35 ฟาร์ม และประชาชนที่อาศัยอยู่รอบฟาร์มโคนม จำนวน 69 ราย ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหามลภาวะที่เกิดจากฟาร์มโคนม ร้อยละ 37 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) ควรสร้างบ่อก๊าซชีวภาพ เพราะว่าบ่อก๊าซชีวภาพมีประโยชน์หลายอย่าง จำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 54.05 ของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ออกความคิดเห็น

2) ควรมีการอบรมให้เกษตรกรเข้าใจ เรื่องผลเสียของการเกิดมลภาวะที่เกิดจากฟาร์มโคนม จำนวน 14 ราย คิดเป็นร้อยละ 37.83 ของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ออกความคิดเห็น

3) อยากให้ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดให้เกษตรกรแยกชุมชน เป็นหมู่บ้านโคนม จำนวน 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 13.51 ของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ออกความคิดเห็น

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม และการสังเกตสภาพทั่วไปของฟาร์มโคนม พบว่า เกษตรกรมีความเข้าใจในปัญหาที่เกิดจากการระบายน้ำเสียที่ไม่ผ่านการบำบัดลงสู่ลำน้ำมีผลต่อสิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำ และมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่ออน เกษตรกรมีแนวคิดในการแก้ไขปัญหานี้โดยการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย โดยการสร้างบ่อเกรอะให้น้ำตกตะกอนเป็น 3 ระยะ และให้น้ำส่วนที่ไหลล้นจากบ่อตกตะกอนสุดท้ายเป็นน้ำที่ใสลงสู่ลำน้ำ ซึ่งเป็นการลงทุนที่น้อยกว่าระบบบ่อก๊าซชีวภาพ ส่วนตะกอนที่อยู่ในบ่อตกตะกอนเมื่อมีปริมาณมาก ขุดออกตากให้แห้งทำเป็นปุ๋ยหรือจำหน่ายเป็นการเพิ่มรายได้ แต่การแก้ไขต้องลงทุนด้วยเงินจำนวนมาก ในปัจจุบันเกษตรกรประสบปัญหาในเรื่องมาตรฐานฟาร์มโคนม ที่กำหนดให้ทุกฟาร์มต้องปฏิบัติการฟาร์มตามระเบียบของส่วนมาตรฐานด้านการปศุสัตว์ สำนักพัฒนาระบบและรับรองมาตรฐานสินค้าปศุสัตว์ กรมปศุสัตว์ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกษตรกรต้องปฏิบัติตามในด้านการบำบัดน้ำเสีย เกษตรกรต้องมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นจากเดิม บางรายมีแนวโน้มต้องล้มเลิกกิจการเพราะขาดเงินลงทุน ในปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่กำลังดำเนินการสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

จากการสัมภาษณ์ประชาชนผู้อาศัยอยู่รอบฟาร์มโคนม ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในระยะ 100 เมตร จากฟาร์มโคนมและแหล่งน้ำ ประสบปัญหามากในเรื่องกลิ่นมูลโคที่มาจากลำน้ำที่ไหลผ่าน จากการตากมูลโคไว้ข้างถนนตามฝั่งลำน้ำ และกลิ่นจากฟาร์มโคนม รวมทั้งปัญหาจากแมลงวันที่บินมาจากฟาร์มโคนม ในฤดูแล้งน้ำแห้ง ไม่มีการไหลเวียนของน้ำเกิดน้ำขังเป็นบางจุด ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณนี้จะประสบปัญหาเรื่องกลิ่น เนื่องจากการเน่าของน้ำ และมีแมลงวันมาก ประชาชนหลายกลุ่มได้ร้องเรียนและมีหน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือแต่ก็ไม่สามารถแก้ไขได้ จนในปัจจุบันประชาชนเกิดความเคยชินต่อกลิ่น และตกอยู่ในสภาพยอมจำนนต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ไม่ได้รับการตอบสนองจากเจ้าของฟาร์มโคนม ลำน้ำแม่ออนจึงไม่ได้รับการแก้ไข

นอกจากนี้จากการสังเกตสภาพลำน้ำแม่ออนตลอดสายที่ไหลผ่านอำเภอสันกำแพง พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่สองฝั่งลำน้ำแม่ออน มีการทิ้งขยะซึ่งเป็นขยะที่เกิดจากกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวันลงในลำน้ำแม่ออน เช่น ถุงพลาสติกซึ่งมีอายุการย่อยสลายนาน สะสมสองฝั่งลำน้ำ จุดที่มีการสะสมมากได้แก่ จุดที่มีซากหักพังของฝายกั้นน้ำที่หมดอายุแต่ไม่มีการรื้อถอน รวมทั้งมีการระบายน้ำจากบ้านเรือนลงสู่ลำน้ำโดยตรง ซึ่งนอกจากการระบายของเสียจากฟาร์มโคนมลงสู่ลำน้ำโดยตรง มูลโคที่ตากกองไว้ตามฝั่งน้ำปล่อยให้บางส่วนของมูลโคไหลลงสู่ลำน้ำแล้ว ประชาชนยังมีการทิ้งของเสียลงสู่ลำน้ำ จึงทำให้ลำน้ำแม่ออนเกิดมลภาวะเป็นพิษ มีคุณภาพน้ำต่ำไม่เหมาะสมในการอุปโภค บริโภค และการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำในปัจจุบัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved